

DE B.S.-GROEP DE BILT 1943 - 1946

Marcel Hermens

Tussen 1943 en 1945 was in De Bilt een verzetsgroep actief. Deze groep bestond uit ongeveer elf mannen en twee vrouwen. Leden van de groep¹, waarvan de namen nog bekend zijn, waren: Jaap Balvers, Kees Bakker, Ton van der Hel, Lu Berkt, Jan Schoonis, Anton de Geest, Nico van Vulpen, Niek Jansen en Minne de Swart. Na de oorlog verhuisden twee van hen naar Portugal en Australië en behalve Minne de Swart, is voor zover bekend niemand van hen meer in leven. Reden om het verhaal van deze verzetsgroep vast te leggen. De informatie in dit artikel komt uit een gesprek tussen Minne de Swart en Rini Balvers, de weduwe van Jaap. Jaap Balvers was in 1943 drieëntwintig jaar oud. Na de oorlog sprak hij weinig over zijn activiteiten in de oorlog en dat maakt het lastig om alles te reconstrueren. In het gesprek komen de verhalen bij elkaar.

Jaap Balvers had in de meidagen van 1940 op de Grebbeberg bij Rhenen gevochten en was samen met zijn 'slapie' Dick Henzbergen gezond in De Bilt teruggekomen, nadat zij zich hadden moeten terugtrekken tot in Woerden en in de verwarring dood verklaard waren. Jaap had dus gevechtservaring. Minne was negentien en woonde destijds op Waterweg 98.

De verzetsgroep De Bilt was niet vanuit een vriendengroep ontstaan. Zij kwamen door verschillende onderlinge contacten bij elkaar. Minne kende twee jongens (Ton en Anton) van zijn schooltijd op de Oranje Nassauschool, de andere leden kenden elkaar uit de buurt. Wat opvalt, is dat een groot aantal van hen uit een winkeliersgezin kwam.

Uitvalsbasis voor de groep was de Blauwkapelseweg 34. Hier was destijds de sigarenzaak met woonhuis van Jaques Balvers, de vader van Jaap, gevestigd. De achtertuin van het huis grensde aan de autospuiterij van Van der Liende. Hier werden tijdens de oorlog onder andere auto's van de Duitse Wehrmacht gespoten. Vanuit dit bedrijf werd stiekem stroom afgetapt. Achter in de tuin was een éénmangat gegraven om in te kunnen vluchten bij gevaar.

Voor de sigarenwinkel is vlak na de oorlog een foto van de groep gemaakt. Deze foto is enkele jaren geleden afgedrukt in het boekje *Bezet en Verzet, De Bilt en Bilthoven in oorlogstijd*.² Waarschijnlijk is de foto van enkele leden van de groep, die gewapend vooraan in een optocht lopen van dezelfde dag en waarschijnlijk genomen op de Soestdijkseweg ter hoogte van

nummer 29. De positie en het wapen van Jaap Balvers op beide foto's doet vermoeden dat hij een leidende rol in de groep had, maar dat is niet zeker.

In de maand april van het jaar 1943 begon Jaap Balvers samen met de verschillende leden van wat later genoemd werd 'groep de Bilt' met het stencilen van illegale krantjes die onder de naam *Prinses-Irene*³, editie voor Utrecht en omstreken verspreid werden.

Kopij voor de kranten werd door verschillende leden geput uit de uitzendingen van Radio Oranje. De stencilmachine kreeg een plek in een ruime bergplaats onder de vloer van een diepe kast op de verdieping van het huis. Deze bergplaats is (inmiddels leeg) nog steeds aanwezig. Twee meisjes, Marietje Bos en Wijntje van de Weerd⁴, tpyten de teksten van de krantjes op stencil. Het

B.S. De Bilt na de bevrijding. Nr. 1: Minne de Swart, 2: Lu Berkt, 3: Niek Jansen, 4: Ton van de Hel, 5: Jaap Balvers.

stencilpapier werd tegen een kleine vergoeding ter beschikking gesteld door de heer Kelder⁵. Deze krantjes werden vervolgens in een oplage van aanvankelijk ongeveer dertig stuks door

de verschillende leden in de directe omgeving verspreid. De Bilt werd hierbij in twee wijken verdeeld waarbij de Looijdijk de scheidslijn vormde: Jaap Balvers verzorgde de zuidkant, Kees Bakker de noordkant. De krantjes werden soms onderin een kinderwagen met een echte baby

naar de verdeeladressen gereden en vervolgens verspreid. Minne de Swart trok als hij na spertijd krantjes rondbracht, Duitse laarzen aan en zette een dito pet op om niet op te vallen. Pas in 1945 werd er systematisch gestencild en ging de oplage omhoog tot meer dan honderd. Dat er daarna zeer regelmatig gestencild werd, blijkt uit de bewaard gebleven exemplaren, waar

in dat jaar naast de datering '1^e jaargang' staat. Bewaard zijn gebleven krantjes van 5, 7, 16, 19 en 30 april en 1, 2, 3, 4, 5, en 8 mei. Rond de bevrijding werden er dus bijna dagelijks krantjes gedrukt en verspreid. Het nummer van 4 mei 1945 is op oranje papier gestencild en getiteld *Duitsland verslagen!*

Het laatste krantje is ongedateerd en bevat een

Prinses Irene.

10 APRIL 1945 1 De vult...

Verzetskrant van 30 april 1945.

uittreksel uit het Parool van 10 april. Dit krantje is getiteld *De taak van de verzetsbeweging*. Hier in staat onder andere:

„Alle verzetsgroepen, onder welke naam zij ook mogen werken, moeten er zich goed van doordringen, dat wij oorlogswerk verrichten, waarbij men elke goede gelegenheid om toe te slaan, die zich onverwacht en plotseling kan voordoen, terstond moet aangrijpen. Het is een essentieel kenmerk van elke verzetsbeweging, dat zij niet op bevel of bij koninklijk besluit ontstaat en handelt, maar dat zij spontaan opkomt uit de vaderlandsliefde, het geloof en

de politieke overtuiging van de onderdrukten, die zich niet langer zonder verzet willen laten trappen en die aan den drang tot handelen niet langer weerstand kunnen bieden. Deze drang tot handelen moet ter wille van een doelmatig effect in de bedding van de organisatie worden gebracht, maar de organisatorische banden mogen er niet toe leiden, dat het initiatief gedoofd wordt en de slagvaardigheid vermindert. Het is noodig hierop te wijzen, omdat zich in vele plaatsen allerlei oude en bureaucratische elementen in de verzetsbeweging genesteld hebben, die zich meer bezorgd maken om de machtsposities, die zij na de bevrijding denken te bezetten, dan om het levendig houden van een frisschen aanvalsgeest en een overrompelende activiteit bij de illegale werkers. Leiders, die meenen, dat de taak van de Nederlandsche ondergrondse beweging geen andere is dan straks de wegtrekkende Duitschers wat kogels achterna te zenden, toonen ons euriëus weinig begrip voor de belangrijke taak die de verzetsbeweging ook nu, voor het begin van den openlijken strijd, te vervullen heeft.”

Naast informatie over de vorderingen aan de verschillende oorlogsfrenten, werd er nieuws vermeld over de distributie van levensmiddelen. Ook stonden er adviezen in zoals onderstaand: *„Praatjes vullen geen gaatjes en zeker niet het*

kogelgat in het lichaam van den ongelukkige, die door die zelfde praatjes voor het vuurpeloton gesleept is. Het gevaarlijkste wapen in handen der S.D. is de tong van een Hollandse kletskou.

– Het Vaderland wordt niet geholpen door de onmogelijkste kletspraatjes van hersenloze mensen, alleen door DADEN."⁶

Om de onkosten van de organisatie te kunnen dekken, ontplooidde de verzetsgroep passende commerciële activiteiten: Zij kochten tegels met oranjegezinde teksten, die door anderen geschilderd waren op gekleurde wandtegels van de firma Westraven uit Utrecht (zie omslagfoto).

Deze tegels verkochten zij dan voor enkele guldens door of werden als dank weggegeven. Ook werd voor de verkoop een gedicht van Ds. Welter⁷ ingekocht. Dit gedicht was versierd

met rood-wit-blauwe kapitalen, gezet in glas en rondom afgeplakt met een rood linnen passe-partout.

De verzetsgroep De Bilt hield zich naast het illegaal drukken van krantjes bezig met het inventariseren van troepenbewegingen in en rond De Bilt.

Op 19 juli 1944 werden bij koninklijk besluit in Londen de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (B.S.) opgericht. Op 3 september werd Prins Bernhard benoemd tot opperbevelhebber en op 5 september werd vastgelegd, dat ook de vrijwilligers uit de door de minister van oorlog erkende verzetsorganisaties als militairen van de landmacht konden worden beschouwd. Zo werd ook de Biltse verzetsgroep ingelijfd bij de B.S. Als commandant van de verzetsgroepen in gemeente De Bilt werd Hans Hellendoorn aangesteld, die voor en tijdens de oorlog

Dankgedicht Ds. Welter.

als luitenant-waarnemer bij de Koninklijke Luchtmacht op vliegveld Soesterberg had gediend.⁸

Wapens en springstoffen van een dropping, die in de buurt van Kockengen plaatsvond, werden verder vervoerd naar verzetsgroepen in de regio. De Biltse groep kreeg haar wapens van de verzetsgroep uit Bilthoven. Ze werden door Minne en Anton de Geest opgehaald bij Hans Hellendoorn in het huis van Ko van Moorselaar aan de Palestinalaan 12. Voordien wisten de verzetsgroepen van elkaars bestaan niet af. Boven de sigarenzaak leerden de jongens hoe ze een stengun uit elkaar moesten halen. Oefenen in schieten deden enkele leden in het Panbos. Dat betekende dan met het wapen onder de jas naar het bos, daar in korte tijd enkele schoten oefenen en snel weer terug naar het dorp. In de tweede helft van februari 1945 werd een inval gedaan bij Minne de Swart. De daar gevonden verboden Prinses-Irenekrantjes waren aanleiding om hem met zijn vader en broer (die van niets wisten) te arresteren. Ook de vader van Marietje Bos werd gearresteerd. De Schalkhaarder Kees Heil had de leiding over de arrestaties. Minne werd samen met zijn vader naar een villa aan het Vermeerplein gebracht en daar door de politiegroep van kolonel Veenstra hardhandig ondervraagd.⁹ De

volgende dag werden ze in de winterkou op een platte boerenkar, verstopt onder een groot zeil, naar de gevangenis aan het Wolvenplein in Utrecht vervoerd. Vanuit het Wolvenplein, dat ook onder leiding stond van 'zwarthemden', zouden ze nog enkele keren voor ondervraging naar het gebouw van de Sicherheitsdienst aan de Maliebaan 74 gaan. De behandeling door de Duitse militairen was hier correct te noemen in vergelijking met die door de Nederlandse zwarthemden. Tijdens de verschillende ondervragingen heeft iedereen zijn mond kunnen houden over hun illegale activiteiten. In de gevangenis maakten zij de bevrijding door de Canadese Polarbears mee en konden pas op 8 mei werkelijk naar buiten, nadat eerst was vastgesteld wie van de gedetineerden crimineel was en wie verzetsstrijder. Ook bij Jaap Balvers vond een huiszoeking plaats, maar de verstoppplaats voor stencilmachine, krantjes en wapens, die op de overloop in een diepe bergplaats onder de vloer verstopt lagen, werd niet gevonden. Jaap vluchtte bijtijds naar een bevriend echtpaar aan de overkant en werd niet gearresteerd. Er vonden ook huiszoekingen bij enkele andere leden plaats en hoewel het leek alsof de groep verraden was, bestaat hier geen zekerheid over. Ook tijdens en vlak na de bevrijding was er een

taak voor de B.S.-groep De Bilt. In het landhuis Schoonoord, het voormalige bureau van de marechaussee aan de Holle Bilt 13, kregen zij samen met enkele leden van de Ordedienst (O.D.) een officieel onderkomen. Zij hielpen mee met het oppakken van plaatselijke N.S.B.-ers en Duitse militairen. Bij Jaap Balvers heeft nog jarenlang een stapel Duitse helmen gelegen als stil bewijs van deze tijd.

Een bizar voorval illustreert de chaotische tijd rond de bevrijding: Een Duits officier werd in de kelder van Schoonoord vastgezet. Na verloop van tijd kreeg de gevangene bezoek van leden van de groep: De Duitse officier wees hen op een grote hoeveelheid schietklaar geladen wapens in de hoek van zijn cel.

Veel N.S.B.-ers werden in fort De Bilt¹⁰ geïnterneerd. Andere gevangenen werden onder andere op fort Ruigenhoek in Groenekan¹¹ vastgezet, waar de Biltse B.S.-groep hielp met de bewaking.

Jaap Balvers verleende ook zijn steun aan de H.A.R.K. Dit was de 'Hulpactie Roode Kruis'. Deze organisatie stelde zich in het naoorlogse jaar ten doel inzamelingen te houden van meubelen, boeken, textiel, glas, dakbedekking enz. ten behoeve van de geteisterde gebieden in Zeeland en hulpbehoevende inwoners. Een gedeelte van de goederen die verspreid werden,

kwamen van giften uit geallieerde en neutrale landen. Op de officiële dankbetuiging die aan Jaap Balvers overhandigd werd staat vermeld, dat onder de 17.000 plaatsgenoten:

„... circa 2100 ton goederen opgehaald zijn en in vijf schepen naar West-Zeeuws Vlaanderen werden vervoerd, benevens 10.500 boeken, 36 kisten glas en 14 kisten speelgoed.”

Ook staat geschreven:

„Ter plaatse werd van 5 mei 1945 tot april 1946 aan 2.673 gezinnen of 80 pct. van het aantal personen dat aandroeg 9.625 stuks goederen, textiel, schoenen en klompen verdeeld.”

De leden van de B.S. De Bilt kregen van het gemeentebestuur van Utrecht een oorkonde uit erkentelijkheid voor werkzaamheden in het belang van de burgerij gedurende de bezetting.

Marcel Hermens is geboren en getogen in De Bilt. Hij is de schoonzoon van Jaap Balvers en ondermeer auteur van het boek *Faience & Tegelfabriek Westraven v/h Gebr. Ravesteyn*. Deze Utrechtse tegelfabriek heeft van 1986 tot 1991 aan de Groenekanseweg (t.h.v. huisnummer 246) te Groenekan (nu gemeente De Bilt) gestaan.

Noten

- 1 Anton van de Geest woonde op de Hazenlaan, Kees Bakker woonde in bij Jan Schoonis op de Looijdijk, Ton van der Hel op de Waterweg, Lu Berkt op de Looijdijk en Niek Jansen op de Hessenweg.
- 2 Brugman, J.C. drs., *Bezet en Verzet De Bilt en Bilthoven in oorlogstijd*, Utrecht 1993, p. 179.
- 3 Prinses Irene (1939) was toen de tweede en jongste dochter van prins Bernhard en prinses Juliana. Prinses Margriet is in 1943 geboren.
- 4 Marietje Bos woonde op de Waterweg, Wijn-tje van de Weerd was van de melkzaak op de hoek Heemstrakwartier-Hessenweg.
- 5 De heer Kelder was eigenaar van de firma Plastibox en woonde op de Waterweg 101.
- 6 Prinses Irene, 1^e jaargang, 7 april 1945, p. 2.
- 7 www.dbnl.org/tekst/nijh004verz02_01/nijh004verz02_01_0274.htm, Ds. Welter was hofpredikant, hij zegende het kerkelijk huwelijk van prins Bernhard en prinses Juliana in en schreef over de vlucht van Wilhelmina dit verzetsgedicht, dat al vanaf de meidagen 1940 in duizenden exemplaren in ons land circuleerde.
- 8 Brugman, J.C. drs., *Bezet en Verzet De Bilt en Bilthoven in oorlogstijd*, Utrecht 1993, pp. 140-141.
- 9 Kolonel Veenstra was een zogenaamde 'Schalkhaarder' of 'Zwarthemd', een in bezettingstijd opgeleide politiemann die vanuit het oosten van het land met enkele collega's naar de Bilt gekomen was. Hij is na de oorlog geëxecuteerd vanwege zijn misdaden, die hij als politiemann had begaan. Kees Heil kreeg voor zijn daden veertien jaar gevangenisstraf.
- 10 Tuinier, Jan Durk en Geu Visser, *Fort De Bilt, NSB vrouwenkamp 1945-1946*. Fort De Bilt werd

na WO II ingericht als Bewarings- en verblijfskamp voor NSB'ers. In de eerste maanden na de bevrijding zaten er voornamelijk mannen, vanaf augustus 1945 alleen vrouwen. Mevrouw M.L. Hijink-Rijnders werd aangesteld als commandante en had de leiding over meer dan 1000 NSB-vrouwen.

11 Gelegen aan de Ruigenhoeksedijk in Groenekan. Dit fort was onderdeel van de vooruitgeschoven fortelinie van de Hollandse Waterlinie bij Utrecht. Bestemd voor het afsluiten van de dijkwegen, het beheersen van de weg Utrecht - Hilversum en de ernaast gelegen spoorlijn.

OPSPORING

Wie weet het adres van onze DOORTJE, 8-jarig Joodsch meisje. Op 19 December 1943 in De Bilt, Westerlaan, weggehaald door juffr. ANS. Nooit meer van haar gehoord. PHILIPSE, Vleutenscheweg 144 Utrecht.

Advertentie 11 mei 1945 in 'De Waarheid, Volksdagblad voor Nederland.'
Wie weet hier iets van?